

Je hersenen gebruiken of hersenloos prompten met AI? De cognitieve kloof komt eraan

Milou Klein Lankhorst

21.08.26 Beschouwing 3 min

Als we niet oppassen, gaan we een toekomst tegemoet van ‘extreme cognitieve polarisatie’: sommige mensen zullen AI gebruiken om zichzelf uit te dagen, andere om niet meer te hoeven nadenken. Met wilskracht en de bereidheid om ergens moeite voor te doen kunnen we voorkomen dat deze beginnende kloof groter wordt.

Het einde van het lezen is nabij, aldus journalist Rose Horowitch in *The Atlantic*. Ironisch genoeg werd haar stuk van bijna negenduizend woorden ontzettend vaak gelezen.

Volgens Horowitch staan we op de drempel van het ‘post-geletterde tijdperk’: Amerikanen lezen minder boeken, en de leesvaardigheid van zowel scholieren als volwassenen gaat achteruit. Ook al lezen ze vermoedelijk meer woorden in sociale media feeds, in mails en appjes – het kost hun meer moeite om betekenis te geven aan een tekst.

Afzonderlijke woorden begrijpen lukt wel, maar diepgaand nadenken over geschreven teksten blijkt lastiger. Fietsen verleer je niet, lezen wel. Een verklaring ligt in onze evolutie: onze hersenen zijn nooit gemaakt om te lezen.

Lezen vereiste een nieuw circuit in de hersenen, waarvan de aanleg zesduizend jaar geleden begon. Door de eeuwen heen hebben we ons de hersencapaciteit voor lezen eigen gemaakt, en leerden we complexer en abstracter denken.

Maar nu zien zelfs Harvard-studenten lezen als ‘een onnodig ingewikkelde manier om kennis op te doen’, aldus Margaret Rennix, adjunct-directeur voor ondersteuning van de geesteswetenschappen en sociale wetenschappen aan Harvard.

Als je schrijven overlaat aan AI, stoppen het leren en het denken

De ontleding zorgt voor een vicieuze cirkel: hoe minder je leest, hoe meer moeite het kost om te lezen, hoe minder je leest. Het betekent volgens wetenschappers een gedeeltelijke terugkeer naar het orale tijdperk, vóór de uitvinding van het alfabet en de boekdrukkunst, toen informatie persoonlijk werd doorgegeven en leren een sociaal proces was.

Horowitch ziet in Trump de eerste post-geletterde president, wiens communicatiestijl perfect is afgestemd op zo’n mondelinge samenleving: de gesproken werkelijkheid hoeft niet overeen te komen met de beschreven feiten. Een geheugen heeft hij ook al niet.

En dan is ze nog niet eens bij de invloed van generatieve AI op ons leesgedrag. Daarmee verdwijnt de noodzaak om zelf (lange, ingewikkelde teksten) te lezen nog verder naar de achtergrond. Geen wrijving, maar ook geen originele verbanden en leerprocessen.

Hetzelfde geldt voor schrijven: ook dat hoeft je niet noodzakelijkerwijs meer zelf te doen. Schrijven is al denkend leren, en al lerend denken. Als je dat overlaat aan AI, dan stoppen het leren en het denken.

En dus belanden we in de bizarre situatie dat teksten lang niet altijd meer zelf geschreven worden, maar

ook lang niet altijd meer zelf worden gelezen. Een virtuele slang die zichzelf in de staart bijt, maar waartoe?

De toekomst is er een van cognitieve polarisatie

Schrijver David Brooks destilleert uit verschillende onderzoeken een patroon: de tijd die mensen besparen door AI te gebruiken, gebruiken ze niet om uit te rusten of te niksen, maar om nog meer werk te doen.

Zo liet een onderzoek onder tienduizend werknemers zien dat AI-gebruik leidde tot een verdubbeling van de tijd die zij besteedden aan mailen, appen en chatten. En het gebruik van 'business-software' steeg met 94 procent. De verwachte opbrengst van een werkdag werd hoger, het werkende leven intenser en de mentale staat gedoopt tot '*AI brain fry*'.

(Dit is hoe het bijna altijd gaat met nieuwe technologie die belooft ons werk over te nemen zodat wij meer vrije tijd hebben, van stofzuigers en wasmachines tot online zoekmachines en e-mail.)

Het gevolg is dat de nadruk meer en meer op het resultaat komt te liggen, hoe (middel)matig ook, en minder op het proces. Brooks noemt het een 'morele herwaardering': 'Wat vooropstaat is het resultaat, niet de worsteling; het beeld, niet het kijken; het product, niet de maker die het ambacht leert.'

Een docent liet zijn studenten een film zien waaraan meer dan tweehonderd kunstenaars meer dan vijf jaar hadden gewerkt. Hun verbijsterde reactie, vergelijkbaar met die van de eerdergenoemde Harvard-studenten: 'Waarom zou je in hemelsnaam al die moeite doen als AI het in vijf minuten kan?'

Maar, zoals collega Bregje Hofstede al treffend schreef: 'Ergens houdt het op, met dat vooropstellen van het eindresultaat. "Een lijk worden" is immers niet het punt van leven.'

In het AI-tijdperk zullen mensen zich van elkaar gaan onderscheiden door hun bereidheid tot mentale inspanning. Sommigen zullen AI gebruiken om zichzelf uit te dagen en meer te leren, en anderen juist om zelf niet meer te hoeven nadenken. De toekomst is er volgens Brooks een van 'extreme cognitieve polarisatie'. De vele mensen die de negenduizend woorden van Horowitch lazen, bevinden zich waarschijnlijk allemaal aan de 'tot mentale inspanning bereid'-kant van de kloof.

Hoe die kloof te vermijden, volgens Brooks? Met wilskracht. 'Omringd door machines die alles weten over van alles, onderscheidt de mens zich met het verlangen om hard te werken en die kennis creatief toe te passen.' Met de bereidheid jezelf uit te dagen 'een mentale marathon te lopen'. En die bereidheid zou aangemoedigd moeten worden.

Het onderwijs zou zich daarom niet alleen moeten richten op het vergaren van kennis, maar ook op het stimuleren van wilskracht. Leren te verlangen. Leren te willen leren. Leren moeite te willen doen. Niet alleen vragen wát je later wilt worden, maar ook laten zien hóé je dat doet. En dat ontdek je niet door te prompten, maar door zelf te leven.